

הנחיות להוראת יחידת "דיני מלחמה" למורי י"ב לעולים חדשים

הערה מקדימה:

- להלן הנחיות לחומרי החובה של תלמידים עולים חדשים. חומר הלימוד מבוסס על חומרי הלמידה ביחידת דיני המלחמה שהוכנו באתר ללמוד ולמד, והמורה יחליט על פי מה שמתאים לתלמידיו העולים על רמת הקושי, ועל הרמה האוריינית של הגשת הטקסטים לתלמידים.

למורה

קובץ דיני המלחמה בספר דברים מופיע בפרקים כ - כא, מיד לאחר דיני ההנהגה (מינוי שופטים, מינוי מלך, דיני הכהן ודיני הנביא בפרקים טז - יט). הימצאותו של קובץ דיני המלחמה לאחר ייסוד ההנהגה ברורה ומתבקשת. לאחר שהעם ימנה את מנהיגיו הוא יוכל להתארגן לקראת לחימה באויביו. מעיון בספרי נביאים ראשונים עולה כי יהושע הכניס את עם ישראל לארצו והוביל אותם במלחמה על כיבוש הארץ. מלחמות הכיבוש בספר יהושע מתארות תהליך של מעבר מדורג מהנהגה ניסית גלויה (כיבוש יריחו) אל לחימה תוך עזרה אלוקית נסתרת וללא ניסים גלויים (מלחמת מלכי הצפון). עם ישראל נדרש ללמוד את "דיני המלחמה": בניית כוח צבאי חזק, מאוחד ומלוכד, האמון על לחימה בדרך הטבע. צבא הנחלץ למשימות של כיבוש, הגנה והצלה. לצד זאת נדרשת גם למידה של "מוסר המלחמה".

ספר דברים בכלל ומצוות הקשורות במלחמה בפרט מלמד אותנו לראות כיצד הקב"ה הוא הנותן לנו כח לעשות חיל, מצוות אלה הן חלק מההכנה הרוחנית והמעשית לקראת הכניסה לארץ.

מלחמת מצווה, מלחמת רשות ומלחמת עמלק:

הרמב"ם (הלכות מלכים ומלחמות, פרק ה הלכה א) מגדיר מהי מלחמת מצווה ומהי מלחמת רשות:

אין המלך נלחם תחילה, אלא על מלחמת מצוה.

ואיזו היא מלחמת מצוה--

(1) זו מלחמת שבעה עממים,

(2) ומלחמת עמלק,

(3) ועזרת ישראל מצר שבא עליהם.

ואחר כך נלחם במלחמת הרשות—

והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו.

התלמידים ילמדו את ההגדרה של מלחמת מצווה ומלחמת רשות על פי הרמב"ם.

התלמידים יכירו את המקור בחומש דברים לשתי הדוגמאות הראשונות שהביא הרמב"ם: מלחמת שבעת העממים, ומלחמת עמלק.

יש להסביר מי היו שבעת העממים ומתי הייתה המלחמה בהם – בעיקר בשעת הכניסה לארץ.

יש ללמוד את סיפור מלחמת עמלק בחומש שמות (שמות י"ז, ח-יג), ויש ללמוד את מצוות מחיית עמלק בחוש דברים (דברים כ"ה, יז-יט), ולציין את חשיבות הפרשה בדברים כ"ה, יז-יט – פרשת זכור – הנקראת בבתי הכנסת בשבת שלפני ימי הפורים.

כיון שגם שבעת העממים וגם העמלקים עברו מן העולם, רק המשמעות השלישית בדברי הרמב"ם "עזרת ישראל מידי צר" היא הרלבנטית לימינו, ולא בכדי הצבא של מדינת ישראל נקרא "צבא הגנה לישראל". יש לציין שזו נחשבת מצווה יוצאת דופן בחשיבותה כיון שהאדם נדרש לסכן את חייו בעבור החברה, ועל-כן יש מקום להעריך ולהוקיר מאד את חיילי צה"ל בפרט אילו המסכנים חייהם עבורנו. כדאי להזכיר את תפילת "מי שברך" הנאמרת לשלום של חיילי צה"ל בשבתות בבתי הכנסת.

התלמידים ידעו להגדיר מהי מלחמת רשות.

החוזרים מעורכי מלחמה – דברים כ', א-ט

דברי החיזוק של הכהן אל העם היוצא למלחמה ודברי השוטרים אל העם בעניין השבים מן המלחמה לבתיהם (כ', א-ט): הפסוקים מתחלקים לשני חלקים לפי הדוברים: פס' ב-ד - דברי הכהן. פס' ה-ט - דברי השוטרים. נסביר את דברי הכהן ומטרתם. התלמיד לא צריך להבין כל מילה אלא את התוכן הכללי. נזכר בפתיחת היחידה בה עסקנו בסוגי מלחמות ונסביר שכאן מדובר במלחמת רשות. (אין צורך להוכיח זאת). פסוקים ה-ט: השוטרים מסבירים מי זכאי לעזוב את המלחמה:

- אדם שבנה בית חדש ועדיין לא נכנס לגור בו.
 - אדם שנטע כרם ולא זכה ליהנות מפרותיו (אין צורך להסביר את מצוות ערלה ונטע רבעי)
 - אדם שהתארס ועדיין לא התחתן. (המושגים מוכרים לתלמידים מיחידת בית, חינוך ומשפחה)
- המשותף לכל המקרים הוא שבכולם האדם התחיל תהליך משמעותי של בניה ויצירה ועדיין לא נהנה מעמלו ולכן התורה מאפשרת לו לחזור לביתם מחשש שימות. אנשים אלו אינם יוצאים להילחם בקרב אבל מחויבים לעזור בצרכי הצבא בעורף (לספק צרכי מזון ומים ולתן דרכים). בפסוק ח השוטרים מוסיפים מקרה נוסף של "הירא ורך הלבב", המשוחרר מהמלחמה משום שהוא עלול להכניס פחד בליבות הלוחמים.

איסור השחתת עצי מאכל – דברים כ', יט-כ

- התורה מתארת מצב שבו מטילים מצור על עיר מבוצרת. בימי התנ"ך קשה מאד היה להכניע ערים מבוצרות ומוקפות חומות. וההכנעה נעשתה על ידי מצור ממושך שנמשך לעתים מספר שנים (כמו המצור על העיר ירושלים ערב חורבנה שנמשך שנה ושבעה חודשים). אנשי העיר כינסו לתוכה מים ומזון ונהנו מהגנת החומות הגבוהות. המתקיפים נעזרו בסולמות, עליהם הם טיפסו וחדרו לעיר המבוצרת. לשם כך כרתו עצים ובנו מהם סולמות. התורה מזהירה לא לחרות עצי מאכל.
 - ההבחנה בין עצי מאכל לעצים שאינם נושאים פרי מחייבת את האדם לאיפוק בשימוש שלו בטבע לצרכי המלחמה. חז"ל למדונו שלמעשה מותר לצרכי מלחמה להשתמש בעצי מאכל אלא שיש להשתמש קודם בעצי סרק ורק לאחר מכן בעצי מאכל.
 - התורה מלמדת אותנו להשתמש באיפוק, לעשות סדר עדיפויות ולמזער את נזקי המלחמה. לדיון: מה דומה במציאות שלנו לציווי של "לא תשחית את עצה"?
 - פרשנות:
- בפסוק יט – יש לבאר שהביטוי "לְנִדְחַתְּ עֵצֶיךָ וְגִרְוֶיךָ" קשור לכריתת עצים בעזרת כלי שנקרא גרזן.

איסור השחתת עצי מאכל:

יש להסביר את הטעם למצווה: "כי האדם עץ השדה".

לפי רש"י המילים "כי האדם עץ השדה" נקראות כשאלת תמיהה – וכי [האדם] האדם [הוא] עץ השדה? ובסדר שונה: האם עץ השדה הוא אדם [שיכול להילחם בך]? ומכיוון שהתשובה היא לא נשאלת השאלה - למה תפגע בו?

לעומתו סובר ראבי"ע שמשמעות ביטוי זה היא שחיי האדם תלויים בעץ השדה. ראבי"ע קורא את הפסוק כך: כי [חיי] האדם [תלויים] בעץ השדה.
התלמידים צריכים לדעת פירוש אחד לביטוי "כי האדם עץ השדה" לפי בחירת המורה. התלמידים לא צריכים לזכור במבחן את שם הפרשן.

ונשמרת מכל דבר רע - דברים כ"ג, י

דברים כ"ג, י כי תצא מִחֲנֶה עַל אֵיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע:

המצווה עוסקת בצורך בשמירה במחנה הצבא.

לדברי רש"י החייל צריך לשאת בנוסף לכלי המלחמה גם יתד שתסייע לו לחפור ולכסות את הפרשותיו.

התלמידים ילמדו את תוכן דברי רמב"ן בנוגע לסכנות המוסריות האורבות ליוצאים למלחמה. (באיסור להשחית עצי מאכל

בפרק כי יט-כ נוכל לראות דוגמה מובהקת לסכנות בשעת מלחמה).

נקי יהיה לביתו – דברים כ"ד, ה

אדם שנשא אישה פטור מלצאת למלחמה במשך שנה אחת וצריך להישאר בביתו ולשמח את אשתו.

גם כאן מדובר במלחמת רשות.

אנחנו רואים שגם ביציאה למלחמה התורה דואגת להמשיך ולשמר ערכים של חיים ויצירה.

להעשרה: אפשר לספר על אהרון קרוב שיצא למלחמה למחרת חתונתו (כמובן מלחמת מצווה) ונפצע אנושות – [ראו כאן](#).